

(НИН, 26.03.2009)

Књига је суштинска технологија модерности – „средство за пренос информација кроз просторе искуства, брзином која одговара брзини окретања странице књиге”, говорио је песник Јосиф Бродски. А данас, пошто се шуштање страница које окрећемо у некој књизи такмичи са светлуцавим пикселима на рачунарском екрану, морамо размотрити могућност постепеног нестанка књиге које ускоро можда нигде неће бити око нас. Уколико се одлучимо да заменимо књиге екранима, шта ће се догодити са читањем и са културом штампања која тако дуго одржава навику читања? А шта то говори о нама самима који ћемо можда повући из употребе ту тако значајну технологију стару више од 500 година?

Већ смо направили први корак на путу ка новом облику писмености – дигиталној писмености. Чињеница да већ сада морамо правити разлику између два типа писмености, показује нам колико смо отишли далеко од традиционалног схватања читања. Екран рачунара посредује у свему - од приватних комуникација па до уживања у писању, игрању игрица и посматрању филмова и драма. Екран је порта кроз коју до нас надире популарна култура и тражи оријентацију и вештину навигације, што се све разликује од онога што смо морали знати да би овладали штампаном писмености.

Ентузијастички и самозвани експерти уверавају нас да је нова дигитална писменост напредак за човечанство; књига се и даље развија, напредује, побољшава, тврде експерти, а свако побољшање захтева не баш лак период прилагођавања. Сложени облици заједничког трагања за информацијама замениће појединачно и задубљено читање; екран везан за рачунар замениће књигу која слободно лежи на столу. Можда ће у вечности испред нас, љубав према писаној речи бити упамћена као кратка епизода у нашем културном сазревању, а књига као некада омиљена технологија коју смо прерасли.

Али, како ентузијазам за нову дигиталну писменост све више расте, грозничаво води и ка крајностима. Они који стално гурају напред дигиталну писменост не разликују се много од људи који су склизнули у мултикултурализам током 80-их и 90-их, намеравајући да потпомогну различитости у гледиштима. У почетку су ушли у борбу за допуњавање

постојећих канона, што је признато као интелектуални прилог женама и осталим мањинама у друштву. Али као што је мултикултурализам променио свој правац, тако су и ти људи врло брзо померили фокус пажње са проширења постојећих канона и пренели га на њихово потпуно уништавање, тако што су из њих избачени доприноси свих „мртвих белаца“ (мисли се на културну заоставштину европског порекла, која је доминирала у Америци и о којој се учило у америчким школама. Како су сви велики европски људи већ давно били мртви, настала је синтагма „dead white males“, прим. прев.). Тако су и адвокати дигиталне писмености почели да говоре о замени, а не о допуњавању штампане писмености. Ми смо у данашње време све више растрзани, нестрпљиви смо и опседнути удобношћу а штампана књига све то више не може да прати. Зар не треба просто признати да смо постали људи зависници од екрана и да више нисмо људи књиге? Читати или не читати

Свака технологија је истовремено израз културе, а поседује и потенцијале за њено мењање. Штампане књиге и материјали инаугурисали су еру академске ревизије постојећих знања, а информисаности су дали снагу и омогућили јој ширење и умножавање. У књизи Историја читања Алберто Мангуел подсећа нас на то да читање у себи - и у тишини, што сматрамо нормалним, на Западу није била норма све до X века. Манастири су били далеко од онога што ми данас замишљамо – места мирне контемплације, већ су, у суштини, представљали „заједнице људи који мумлају“ како би се изразио чувени критичар, језуита Иван Илич. Читање посвећених било је непрекидно и наглас.

Као што се променио стил читања, променио се и разлог читања, као и количина времена која је посвећивана читању. „Читај да би живео“, писао је Флобер. Харолд Блум, књижевни критичар, у књизи Како читати и због чега на читање гледа са другог, мање пожељног краја људског живота. Он каже да је један од разлога због којих се чита, наше припремање за крајњу промену, која је универзална и означава крај живота. Али колико год много читали и из било ког разлога, писменост је увек цењена као знак цивилизованости и мера успеха једног друштва. Писменост је данас скоро потпуна у развијеним земљама света и значајан је историјски успех који изазива одређену врсту самозадовољства.

То се, међутим, може променити. У 2007. години, америчка Национална фондација за уметност (NEA) штампала је извештај под насловом Читати или не читати: питања и последице за нацију, који је дао јасне доказе о смањеном читању из задовољства,

нарочито међу младима. Скоро половина младих између 18. и 24. године уопште не чита из задовољства; млади између 15. и 20. године проводе између 7 и 10 минута дневно читајући по својој вољи; две трећине бруцоша из задовољства чита мање од једног сата недељно, или уопште и не чита. Једном приликом, Сунил Ајенгарл, директор Канцеларије за истраживање и анализе при NEA, рекао ми је: „Данас више не можемо сматрати да је књига у кући нормална ствар. Читање из задовољства и на своју руку, а не из обавезе, мора се култивисати од најранијег детињства.” Извештај NEA говори да је често и обавезно читање врло тесно повезано с ангажовањем у друштвеном животу, с праћењем уметности и добровољним радом у друштвеним организацијама разних профила. Они људи који читају из задовољства, често и уредно, углавном су запослени, посећују музеје и волонтирају у разним приликама; кратко речено, они су ангажовани грађани. Међутим, о вредности читања не мисле сви тако. Критичар Блум, на пример, није убеђен да читање стимулише људе на ангажовање у друштву. „Не можете директно побољшати било чији живот уколико му кажете да више чита и да се у читање удуби”, тврди он. „Ја постајем скептичан према традиционалном друштвеном схватању и нади да се брига за друге може стимулисати порастом индивидуалне имагинације, и уморан сам од било којих аргумената који повезују задовољство усамљеничког читања са јавним добром.”

То да ли се неко слаже са NEA или са Блумом, не може порећи да су наше нове комуникационе технологије измениле културу читања. У току 2005, социолог Венди Грисволд са Нортвестерн универзитета у Чикагу, Тери Мекдонел и Натан Рајт, идентификовали су појаву тзв. класе читача која је ограниченог броја, али потпуно несразмерно великог утицаја. Њихово истраживање, углавном обављено 90-их, донело је закључак да су људи који највише читају такође највише везани за Интернет, што је резултат који ентузијастички дигиталне писмености узимају као доказ да штампана писменост и писменост екрана могу бити комплементарни капацитети, а не опасни конкуренти у потрошњи драгоценог времена. Али ови социолози су предвидели и да ће се „коришћење Интернета померити према мање богатим и мање напредним сегментима популације и да се слика може променити. За те групе слободно време је више ограничено, навике читања су мање чврсте, а међу њима постоји права борба опредељења: да ли ићи онлајн или интензивно читати књигу”. Студија из Мичигена која је публикована у Харвардској образовној ревији 2008. године, говори да је сада веб примарни извор материјала за читање и то за средњошколце у Детроиту са ниским приходима. И још, студија бележи да „само редовно читање романа ван школе има позитивну корелацију са школским успесима”.

Упркос пажњи поклоњеној тзв. дигиталној подели, стварни зјап није између домаћинстава са компјутерима и домаћинстава без њих (он је направљен између домаћинстава у којима родитељи уче своју децу старомодној навици читања књига и усађују им љубав према књизи и, наравно, између домаћинстава која то не раде). Као што социолог Грисволд и колеге истичу, остаје отворено питање да ли ће нова класа

читача имати и снагу и престиж због културног капитала, или ће њихово читање остати необичан и некористан хоби.

Постоји и други аспект читања, који није обрађен у овој студији, али је од кључног значаја за наше дугорочно културно здравље. Стотинама година штампана писменост је била основни градивни материјал у формирању модерног осећања за сопствену личност. Супротно томе, читање са екрана, историјски гледано, нешто је што се појавило недавно и неке ствара нову и од ранијих различиту врсту концепције о самом себи, што је засновано на међуреакцији са другим корисницима и читачима са екрана. Корист настаје због заједничких учествовања и перформанси, а не због размишљања. То је, као што описује социолог Дејвид Ризман, врста писмености која је више прилагођена личностима на које делују спољни чиниоци и које своје закључке доносе на основу закључака других. С друге стране су личности чије су вредности мање флексибилне, али су и мање подложне спољним притисцима. Студија коју је начинио NEA није прошла без критика од којих су многе усредсређене на дефиницију читача, као на нешто што је ограничено садржајем одштапаног. Стивен Џонсон, аутор књиге Све што је лоше, за вас је добро: како нас данашња популарна култура у суштини чини мудријим (2005), посебно истиче да извештај NEA није у анализи обрадио читање са екрана. „Предлажем ауторима извештаја NEA да уђу у траг економском статусу оних који читају романе и оних који се баве опсесивним компјутерским програмирањима, и то у наредних десет година”, писао је Џонсон у лондонском Гардијану. „Која ће од ових група имати већи професионални успех у постојећој клими?”, пита се он. Ово питање је недовољно јасно и води на странпутицу, јер највећи број људи који зароне у екран и нешто раде, нису програмери. Они су потрошачи који нешто читају на екрану, купују, сурфују, играју игрице или су на неком блогу. Џонсон би много више урадио да је упоредио опсесивне писце романа и опсесивне компјутерске програмере.

NEA је била свесна тешкоћа упоређења читалаца књига и читалаца са екрана. Радна дефиниција читања онлајн представља прави изазов за методологе, али се мора признати потреба за таквом врстом података. За будућност су нам потребни бољи начини разрешавања питања о читању са екрана, у поређењу тог читања са читањем књига. За сада имамо огромну количину података која се тиче читања на традиционалан начин. Тешко је проценити да ли се све предности читања књига могу пренети и на читање са екрана.

Тврдње ентузијаста дигиталне писмености препуне су апстрактних похвала читању са екрана, при чему је искуство оних који то раде да би зарадили за хлеб, показало другачију слику. Док Грисволд и колеге тврде да постоји претећи пораст „класе читача” са екрана, британска неуронаучница Сузан Гринфилд налази да време које проводимо испред екрана и компјутера као и телевизора, у суштини ствара двокласно друштво:

људе екрана и људе књиге. Ови први су сходно неуролошким истраживањима изложени дејству великих количина допамина, природног хемијског неуротрансмитера који се производи у мозгу. Ово води до успоравања активности мождане коре у предњем делу чеоног режња мозга где се контролишу функције као што су процена ризика и последице неког поступка који ће се тек предузети.

Пишући 2005. године листу Нова република, Дејвид А. Бел са Универзитета Џон Хопкинс, описао је тежак процес читања озбиљне стручне књиге у дигиталном уместо у штампаном формату: „Померао сам текст горе-доле, тражио сам кључне речи, више пута сам прекидао тај посао да бих поново напунио шољицу кафе, проверавао сам да ли ми је стигла електронска пошта, тражио вести и правио нови распоред неких мојих фајлова. На крају сам успео да прочитам књигу и био сам задовољан. Али, недељу дана касније, схватио сам да од онога што сам прочитао ништа не знам.“

Кад је покушао да се увежба у читању са екрана, а то захтева потпуно нову вештину, Бел је дошао до важног закључка који се често превиди током читања дигиталног текста. Компјутерски екран није направљен да би заменио књигу. Читање са екрана је предвиђено да би се читало на „стратешки, циљани начин“ и да би се тражиле неке нарочите информације, запажа он. Иако начин читања може донети велике предности, Бел истиче да се током читања са екрана узима у своје руке команда над текстом и да главна личност више није аутор читаног текста, који је можда одавно и умро. А то је оно у чему лежи највећа опасност, јер током читања нечијег текста није добро да читалац буде главни човек у подухвату, већ да се осећа као ученик. „Кад се повинујете организационој логици књиге, онда учите“, примећује Бел.

Каква нам је стратегија и циљ када читамо са екрана? У нарученом извештају који је објавила Британска библиотека у јануару 2008. истраживачи су утврдили да свако, и учитељи и ђаци, испољава непредвиђено понашање и то тако што текст претражују хоризонтално уместо вертикално. Испитаници током тих студија читајући текстове онлајн, имали су резултате квалитативно различите од оних који су их добијали традиционалном писменошћу. „Потпуно је јасно да корисници рачунара и читачи текстова онлајн, не читају у традиционалном смислу већ се јављају знаци неких нових форми читања кроз наслове, садржаје и неке поступке којим се долази до брзих сазнања.“ Аутори ове студије утврдили су да они читачи који су стално онлајн, у ствари избегавају читање на традиционалан начин.

То је оно што је трагајући за специфичностима читања са екрана утврдио и Џекоб Нилсен, некадашњи инжењер за софтвер и нашироко поштовани експерт за

коришћење веб страница. Кад посматрамо екран у потрази за неким садржајем, покрети наших очију стално прате образац облик латиничног слова ф, дакле F, брзо пролазећи кроз текст прво хоризонтално, очекујући да ће наћи срж информације за којом трагају. Потом се иде наниже, па опет хоризонтално. Читање није права реч за ово, каже Нилсен описујући процес као посебну активност.

„Потребно је да сами себе запитамо шта читамо”, каже Џек Мартин, помоћник директора за програм намењен младим људима у Њујоршкој јавној библиотеци. „Читање није више нешто као традиционални осећај праћења речи на папиру, било да је у питању енглески или неки други језик”. А онда је изјавио да и видео-игре могу допринети дигиталној писмености деце и да оне постају исто тако важне као и одлично праћење штампаних текстова. Због тога се у библиотекама и приређују турнири у игрицама, а у школама се испитују могућности увођења видео-игара у учионице. Фондација Мак Артур издваја доста новца у напору да се видео-игре користе у школама како би се побољшали резултати учења. Џек Мартин каже да не би био изненађен уколико би се за 10-20 година преко видео-игара створио фиктивни свет који би био исто тако комплексан као и свет у романима Чарсла Дикенса и Фјодора Достојевског.

Промотори дигиталне писмености тврде да она, за разлику од традиционалне, штампане писмености, није пасивна. Екран мами играча видео-игара да сам себе стави у центар догађаја, те се тако догађа да га игра научи критичком мишљењу и осећају избора поступка и, наравно, живљења са тим својим избором. Ово је мишљење Џејмса Пола Гиа, који је један од главних чирлидера за увођење видео-игара као средства учења у школама. Ги је изјавио Тајмсу да „не можеш мењати садржај неке књиге Достојевског, али можеш мењати и подваљивати у игри”. Овакве тврдње имају проблем јер пате од неразумевања догађања која се одигравају током читања. Разлог због чега не можеш подваљивати у читању романа Достојевског јесте што се мораш потчинити процесу читања, што значи прихватање ауторовог ауторитета док прича причу. Улазимо у ауторов свет под његовим условима и на тај начин удаљавамо себе. Да, немате могућности да мењате ток догађаја и лица из романа, али постајете отворени и спремни да прихватите искуство других и да схватите да све време не држите ствари под контролом. У том процесу можете постати врло близу комплексности породичног живота, друштвеним институцијама и истинитости људске природе. Насупрот томе, екран нас вуче у супротном правцу, уместо читача постајемо корисници. Уместо да се повинујемо аутору, осећамо се господарима. Екран производи моћну и нерањиву личност. Било какав губитак у видео-игри је привремен, може се поправити и на крају крајева превазићи. Очекујемо да овладамо игром, преузмемо је и да се касније пребацимо на следећи изазов. То су све лекције многоструких опробавања, грешака и успеха из којих се много учи уз истовремену забаву. Али то нису лекције које обогаћују разумевање. Мој сопствени дигитални Дикенс

Anno Domini 1000, Велики персијски везир и страсни читач био је суочен са нарочитим логистичким проблемом током неког свог путовања. Не желећи да за собом остави драгоцену колекцију од 17.000 књига, како нам прича историчар Алберто Мангуел, он је дошао до јединствене стратегије како би их транспортовао. Извежбао је 400 камила да иза њега иду једна за другом по азбучном реду и то током целог пута. Оно што је било потребно великом везиру, а није имао, био је у ствари „киндл“. После лансирања киндла 2007, уз много буке и наде, овај Амазонов преносиви електронски читач изазвао је несразмерно велику медијску пажњу. У карактеристично ентузијастичком чланку о тој направи у Њузвику, Амазонов оснивач Џеф Безос изјавио је: “Ово је најважнија ствар коју смо икад направили. То је тако амбициозно да може преузети било какву књигу и чак је побољшати. А може чак изменити и начин на који су људи до сада читали.”

Тржиште за електронске књиге, иако је расло брзо, и данас чини један одсто укупног издавачког бизниса: само у Америци је продато 400 милиона књига у 2008. години, а Амазон очекује да током године прода 380.000 киндла, чиме ће се „даунлодовати“ засад непознати број књига намењених читању.

Много је писано о будућности те направе за читање: бежични Интернет омогућава врло брз пренос електронских текстова; постоји могућност претраживања веба, а ту је и бесплатна Википедија. Све ово је веома значајно, али је јако упадљиво ометање концентрације током читања са екрана.

Скрин-сејвер на киндлу може приказивати Оскара Вајлда, на пример, или Вирџинију Вулф, суву као неки дух. Један мој пријатељ који је био међу првим корисницима киндла, причао је о уживању у чињеници да на киндлу чита све дневне новине рано ујутру. Направу за читање користи током путовања и више не мора собом носити мноштво књига, већ ужива у могућности читања десетак књига које је све „даунлодовао“ у електронску направу. Киндл је примамљив и за људе који раде са много докумената, а да је то тако, говори и податак да је Рандом Хаус, као огроман издавач, уредницима поделио електронске читаче да би уз њихову помоћ читали пристигле манускрипте. Кад ми је Амазон послао један киндл на пробу, већ сам читао Дикенсовог Николаса Никлбија – Пингвиново класично издање из 1970-их са препознатљивом „рикном“ - жуте боје и назначеном ценом од 3,95 долара. Дикенс је згодан за читање на киндлу, уосталом, он је био један од највећих писаца романа у наставцима, а киндл изгледа као поручен за читање романа у наставцима. Дикенс се својевремено прихватио писања и издавања месечних наставака романа – отприлике 32 странице по месецу. Продавао је те наставке прилично јефтино, један шилинг по комаду (у то време највећи број романа састојао се из више томова и били су врло скупи). Дикенсов поступак је био одличан експеримент маркетинга и масовног издаваштва - као и киндл данас. Киндл и друге сличне направе за електронско читање као што је Сонијев е-читач, увежбавају

кориснике да читају са екрана на којима се покушава опонашање квалитета светлости на листу књиге уз минимизирање напора очију током читања. То је све супротно ономе што видимо на компјутерским мониторима. Екрани електронских књига су тамносиви са црним словима која су настала коришћењем тзв. електронског мастила. Такав дисплеј је развијен у масачусетском Институту за технологију (МИТ). Иако сам био у почетку благо дезоријентисан, брзо сам се прилагодио киндловом екрану, као и савлађивању обртања странице уз помоћ дугмета на апарату. Ипак, поглед ми је скакао са једног дела странице на другу, на исти начин као кад бих нешто читао дуго на компјутерском монитору. Било је много деконцентрације. Сваки час сам нешто тражио на Википедији, а онда сам ишао на Интернет тражећи линк за Дикенсову кратку причу Магби Џанкшн. Двадесет минута касније, још нисам био поново на читању мог Никлбија из киндла. Установио сам да, упркос могућности мењања величине слова и спуштање и дизање странице, читање на киндлу је било много спорије него било које књиге. Можда бих киндл узео собом за неко дуго путовање, али никако за свакодневну употребу.

Има и других проблема. Иако киндл отвара могућност читања било које књиге било где и било кад, то је могуће само када сте у ситуацији поседовања те направе која ће вам омогућити читање. Не можете књигу коју сте прочитали на киндлу дати некоме другом да је чита уколико му не дате цео апарат. Постоје и други недостаци киндла који су много више емоционални него практични. За разлику од обичних књига, где вам се тежина књиге пребацује са десне стране на леву - што боље осећате тежину, то сте више прочитали страница - код киндла тога нема. Читајући из киндла, немате осећај где сте у књизи. Осим тога, киндл нема мирис књиге; имајући киндл испред себе, немате никакав утисак о претходном читачу романа, нити су ту разне цедуљице и подвучени редови на страницама, што су уобичајени артефакти у штампаним књигама, начињени људском руком. Штампана књига је нека врста трансформације нематеријалног у материјално, како је говорила Хана Арент. Акције из књиге и дијалози у књизи су претворени у нешто што скоро да осећате додирујући странице књиге. Ова осећања која се јављају док читате штампану књигу, није могуће квантификовати и можда ће их критичари описати као будаласта осећања према демодираним медијуму и као сентиментално везивање за нешто што траје, уместо за нешто што је дигитално и електронско. Сасвим је сигурно да, уколико неко нешто воли и осећа додирујући књигу, то није довољно за интелектуалну одбрану штампане књиге, али у сваком случају, вредно је истаћи да је осећање додира нешто што се не може добити читањем са екрана. Никакав ентузијазам о естетици нове технологије и наших ајфона и ајпода не може довести до оног осећања које се стиче гледањем штампаних речи на папиру.

Деца и киндл

Вредно је запитати се коју и какву ће улогу играти киндл у животу младих читалаца. Уколико постоји тако нешто као што је култура читања, онда то почиње у родитељској кући. Не осврћући се на образовање родитеља и на њихов ниво прихода, деца која одрастају у кућама у којима има књига свуда наоколо, постају много вештији и упорнији читачи од оне друге деце. Да ли се то да применити и на киндл? Свен Биркерц, аутор књиге Гутембергова елегија (1994) описује какво дејство испољава технологија екрана на све нас који их користимо: то причињава знатне тешкоће у фокусирању пажње на једну тему, што се ретко догађа читањем обичне књиге.

Све ово је неповољно, па чак и опасно за децу. Већ знамо да електронске књиге које се рекламирају за децу ни у чему не помажу писмености, чак је угрожавају. Истраживачи из Лабораторије за децу у оквиру Универзитета Темпл у Чикагу, који су проучавали електронске књиге намењене деци, описују слабу интерреакцију деце и родитеља, што је супротно од ситуације у којима се читају бајке, или се причају приче. У суштини, свако ко је било када читао неку електронску књигу предшколској деци зна да ту децу више интересују дугмад на електронској направи којом се горе-доле померају делови текста, тј. странице имагинарне књиге, него садржај приче.

У међувремену, старија деца и тинејџери који одрастају окружени мобилним телефонима, видео-играма, ајподима, преносиоцима аудио и текстуалних порука и Фејсбуком, на крају успешно савлађују дигиталну писменост, али губе способност концентрације, што је први и основни захтев традиционалне писмености. То представља проблем и изазов не само акту читања већ и културним институцијама које подржавају употребу електронских књига. То важи и за многе нове или старе, али модернизоване библиотеке. У Њујорк тајмсу је недавно пренета прича о неприкладном и деструктивном понашању младих чланова Британске библиотеке и то у њеним просторијама за читање електронски форматираниог материјала. Старији читаоци, а под старијим се подразумевају они изнад 30. године, жалили су се на бучну атмосферу у библиотеци тврдећи да их непрекидан смех, добацивање и коришћење ајпода деконцентришу. Међутим, портпарол библиотеке није био на страни старијих и том приликом је изјавио да се и библиотека променила и еволуирала, дозволивши читаоцима да је користе на различите начине. Сви они имају, тврдио је портпарол, своје путеве којим проучавају или читају оно што их интересује. Користе рачунаре и проверавају ствари на вебу, уместо да користе своје блокчиће и нотесе како би знали шта касније треба потражити на другом месту. У пејзажу данашње дигиталне писмености, старомодна штампана писменост изгледа да посрће, што се види и по неуспелом крсташком рату који против електронских књига воде присталице Девејевог децималног система (реч је о начину каталогизирања књига у великим библиотекама, из претпрошлог века, који је и данас непревазиђен). У данашње време ђаци и студенти ће пре протестовати због укидања бежичног Интернета него због цензурисања књига. Многи библиотекари нису задовољни променама и опиру се новим називима свог занимања који сада гласе специјалиста за медије и информације, библиотекарски

технолог, или нешто слично. Један од библиотекара у великој приватној школи описује у Вашингтон посту, општу одбојност деце према књигама и одсуство било какве жеље да се баве неким озбиљнијим текстом. Уместо питања „колико је дугачак текст” више воле питање: „Да ли ћу ја волети то што треба да читам?” Данас све више библиотекара мисли да ће им у будућности основни задатак бити преношење вештине компјутерског претраживања и издвајања потребних информација из текста, попут рудара који у руднику дуго копају да би дошли до грумена злата. Али деца нису као рудари који раде дуго и копају дубоко, већ пре подсећају на оне који су избегавали копање и радије испирали песак да би дошли до злата.

Киндл ће погоршати већ постојећи дефицит концентрације јер кад га користите, нисте само читач већ и његов потрошач. И заиста, све оно што видите на тој направи и кад је користите, ставља вас у позицију корисника њених услуга. Оснивач Амазона, Џеф Безос, признао је да киндл „није направа већ услуга”. У том смислу киндл је метафора за начин читања који ће бити уобичајен у XXI веку. Као и многе ствари од којих данас правимо идоле, он је изузетно zgodан и за нас комфоран, технолошки је сложен и скоро савршен, али је стерилан и уништава концентрацију. Киндл стимулише дете на утопистичка схватања и на потребу добијања брзе користи од онога што ради и прави праву конфузију од схватања речи „потребно” и „жељено”. Да ли нам је Дикенс заиста на срцу уколико се од нас захтева да га читам? За прве читаоце Дикенса осећај задовољства је био у знању да ће се следећег месеца појавити наставак приче, што је познато из времена када су се у Америци правили дугачки редови на доковима Њујорка у очекивању доласка наставка романа из Енглеске. Сви су бринули како ће бити решена судбина хероине романа Литл Нел. Чекање је била сврха: у интервалу насталом после завршеног читања претходног наставка и доласка следећег, читаоци су имали времена да размишљају о карактерима хероја романа и о мотивима њихових поступака. Имали су времена да повезују догађаје у причи. Данас смо ангажовани у истраживању и процењивању онога што нам нуди нова направа, нарочито желећи да видимо шта је код ње боље него у штампаној књизи. Али при томе игноришемо врло важно питање које је типично људско: какав је осећај додир штампане странице у поређењу са гледањем у трептећи екран. Киндл и друге електронске направе за читање књига технолошки су усавршени и комфорни за употребу, али нису замена за књигу. Књига је мртва. Живела књига!

Расправа о смислу текста и будућности читања одвија се у светлу Гуглових (Google) покушаја да дигитализује све библиотеке на свету. У овој дебати реч „библиофил” често се истиче као епитет, док се реч „технофил” ретко користи. На изложби књига – Бук Експо, 2006. године, Апдајков cri de Coeur (вапај срца) био је упућен књижарима од

којих је очекивао да бране своју последњу тврђаву, против свих претњи правој књизи, подсетивши при том слушаоце: „За неке од нас књига је битни део нашег људског идентитета.”

Међутим, не мисле сви тако. Можда је најизразитији пример другачијих гледања дошао од Кевина Келија, бившег уредника магазина Wired (Умрежен). Он је у тексту у Њујорк тајмс магазину 2006. предвидео да ће књиге штампане на папиру бити замењене направама које ће се лако држати у руци. Предвидео је да ће се увођењем дигиталних библиотека које Гугл планира у скорој будућности, писци једног дана писати књиге тако да ће се њени разни делови моћи премештати с једног на друго место, по вољи читалаца и да ће читаоци моћи тако стварати текст онако како им одговара. Келијева очекивања би направила од књига дигиталног Франкенштајна и текстове без контекста који би били збир „миксова” и „ремиксова” разних писаних фрагмената. Оно што би било на тај начин могуће, свело би се на манипулације уз помоћ других медија који би од тога створили универзалну библиотеку. Кели је убеђен да би у судару уобичајене традиционалне књиге и протокола на екрану победник био екран. Можда ће тако и бити. Пошто читање већ има иза себе дугу историју, можда ће имати и свој крај. Можда је прерано рећи кад ће крај доћи и на који начин ће промена од штампане до дигиталне писмености трансформисати наш мозак и културу која је до сада заснивана на читању писаних, а онда штампаних књига.

Аудио-књиге су више индивидуалистичке и технолошки гледано сложенија верзија читања књига наглас. Али данас се на штампане књиге гледа као на препреку, као на ретроградну технологију, која не одговара времену. Књига је данас мање привлачна од екрана и његовог треперења које нам привлачи поглед. Књига не чини за нас ништа активно и у поступцима њеног усавршавања или њене замене нечим другим, желимо да читање буде лакше и забавније, при чему заборављамо да се од читања очекује стимулација за тражење дубљих значења. Данас смо сведоци да се штампана писменост као највеће достигнуће цивилизације замењује варљивим и још недовољно добро процењеним екраном. Штампана књига, алатка која је саградила модерни свет, постепено се елиминише у корист фрагментарних и недовршених информација. Све у име прогреса. Брзо пређени пут електронске књиге Прве електронске књиге (е-књиге) биле су писане у специјалне сврхе и за ограничени круг корисника. Пројект Гутенберг започео је Мајкл Харт 1971. у Илиноису у САД. Намеравао је успостављања електронске јавне библиотеке од 10.000 књига. Етика пројекта заснивала се на непрофитном идеализму. Пројект Гутенберг постоји и данас.

Компанија „Истгејт систем“, позната по смишљању и продаји компјутерских игрица, публикује 1987. хипертекст „Поподне“ који је био, у суштини, прича Мајкла Џојса. Књига је била на флопи диску. Е-књиге на бази DOS-а пребачене су 1992. у издања

компатибилна с Виндоузом. Били Бајтс 1993. отвара веб сајт за продају е-књига преко Интернета. Формат у коме су до тада публиковане књиге, прелази 1994. на ХТЛ.

Компанија „Неуромедија“ производи 1998. први ручни е-читац звани „рокет“ којим се књига могла „даунлодовати“, тј. скинути са пи-сија уз помоћ серијских каблова. „Софтбук“ лансира софтбук-ридер у кожном повезу, који је поседовао систем за телефонско наручивање текста, графика и слика. Могао је меморисати 10.000 страница.

Амерички издавач „Сајмон&Шустер“ 1999. први публикује књиге у електронском и у штампаном формату, а Оксфорд јуниверзити прес нуди селекцију својих књига на Интернету, преко нет-библиотеке.

Национални институт за стандарде и технологију, 1999. држи прву конференцију о е-књигама. Износи се тврдња да улазимо у револуцију која ће променити свет, као што га је променио и Гутенберг. Предвиђа се да ће 2018. око 90 одсто продатих књига бити у електронском формату.

Први читач е-књига, лансиран је 2000, а „Мајкрософт“, „Амазон“ и „Сони“, улазе у посао око производње е-читача. Велике издавачке куће „Пингвин“ и „Рандом хаус“, 2001. отварају одсек, односно одељење за е-књиге.

Пре две године, 2007, „Амазон“ износи на тржиште свој е-читац киндл. Било је више различитих формата електронских књига, од којих су неке иза себе имале велике софтверске компаније, попут „адобе ридера“ - ПДФ формат. Е-књиге су се појавиле пре од направа за њихово читање, тзв. е-читача.

Због ексклузивности и ограничене читалачке публике е-књига, нејединственог тржишта и специјализованих аутора, недостајао је консензус око стандарда за паковање и продају е-књига. Истовремено, многи аутори које издавачи е-књига нису прихватили, почели су са онлајн публиковањем тако да су их могли читати сви. Због малог габарита, преносивости и једноставности руковања, е-читачи данас освајају тржиште. Почетком 2008. почело се развијати ново тржиште за е-књиге, а направљени су и посебни хардвери за кориснике.

Пише: Кристин Розен
петак, 27 март 2009 19:54

Тржиштем тренутно доминирају два е-читача: „Амазонов“ модел киндл и „Сонијев“ ПРС 500. Киндл је софтверска и хардверска платформа за читање електронских књига развијена од стране „Амазона“ (Amazon.com) а први пут изнета на тржиште 2007. године. Хардверска направа позната као „киндл“ и „киндл-2“ подржавају ову платформу као што је подржава и апликација ајфон, позната као „киндл за ајфон“. Киндлов бежични хардвер „даунлодује“ тј. скида садржај књига које Амазон ставља на располагање. Киндлов хардвер се користи и без компјутера. Има бесплатан приступ Википедији. Кад се киндл 2007. појавио на тржишту, распродат је за пет и по сати и није га било у продаји све до априла 2008. године. Тада је било могуће користити 88.000 дигиталних наслова романа, а данас 240.000. Цена је од 200 долара па навише.

(The New Atlantis, превео и приредио Момчило Б. Ђорђевић)